

Nemanja Džuverović*

Univerzitet u Beogradu – Fakultet političkih nauka

Dometi i ograničenja liberalne izgradnje mira**

Apstrakt

Postkonfliktna okruženja poput regiona Balkana ili jugoistočne Azije predstavljaju primere za dominantnu, liberalnu, formu izgradnje mira koja podrazumeva da se trajni mir može postići jedino unifikacijom, tj. stvaranjem država koje predstavljaju vernu repliku liberalno-demokratskih država u političkom i društveno-ekonomskom smislu („mir kao upravljanje”). Polazeći od kritike pristupa koji podrazumeva tipsku izgradnju države, tzv. „IKEA izgradnje mira” kao osnove za uspostavljanje samoodrživog mira, rad izlaže propuštene mogućnosti primene alternativnih i tradicionalnih pristupa izgradnji mira. Pri tome, osnov analize predstavljaju stav Ričmonda o važnosti uspostavljanja postliberalnog mira, koji je emancipatorski po svojoj prirodi, kao i Mekgintijev koncept hibridnosti, u kome se objašnjava neophodnost zajedničkog delovanja globalnih, nacionalnih, ali i lokalnih aktera. Istovremeno, ističući važnost lokalnog konteksta i saglasnosti aktera sa merama koje se sprovode u postkonfliktnim okruženjima, rad teži da ukaže na neophodnost promene paradigme, tj. bitno drugačije delovanje u regionima koji su opterećeni nasilnim sukobima.

Ključne riječi:

mir, sukobi, liberalna izgradnja mira, hibridnost, postliberalni mir, Balkan

* nemanja.dzuverovic@fpn.bg.ac.rs

** Rad je izložen na konferenciji *Nacionalne manjine, migracije i sigurnost u demokratiskim društvima*, koji je održan u organizaciji Centra za međunarodne i sigurnosne studije Fakulteta političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu od 18. do 21. maja 2017. godine na Brionima, Hrvatska.

Tema teksta obrađena je i u: Nemanja Džuverović, „Studije mira: Sukob, mir i razvoj”, Univerzitet u Beogradu – Fakultet političkih nauka, 2021, str. 163–176.

UVOD

Izgradnja mira u postkonfliktnim i društvima pogođenim sukobom se često tumači kao tehnokratski projekat koji je lišen ideološkog sadržaja. To je možda i bio slučaj tokom Hladnog rata kada su misije održanja i izgradnje mira, poput onih diljem Bliskog istoka ili jugoistočne Azije, bile tehničke prirode i kada je cilj bio razgraničenje strana u sukobu i očuvanje mira do početka tranzicije koju je sprovodila lokalna administracija.¹ Kraj globalnog sukoba, kao i neuspeh mirovnih misija prve i druge generacije, pre svega onih u Somaliji, Ruandi i Bosni i Hercegovini, usloveli su da izgradnja mira poprimi znatno šire razmere, uključujući oblasti koje zalaze u izgradnju država, njihovih institucija i ekonomskih modela, pri čemu takvi poduhvati sada zadobijaju izrazito ideološke karakteristike.² Model koji je prevladao vremenom dobio je obrise onoga što se danas naziva liberalna izgradnja mira.

Entuzijazam međunarodnih aktera koji sprovode ovakvu vrstu mira doveo je do ubrzanog širenja mirovnih misija koje više nisu imale za cilj prekid neprijateljstva već izgradnju društava (država) po određenom obrascu. Rasprostranjenost liberalne izgradnje mira od Latinske Amerike (El Salvador, Nikaragva), preko Balkana (Bosna i Hercegovina, SR Jugoslavija (Kosovo), Severna Makedonija), Afrike (Sudan, Centralnoafrička Republika), do Bliskog istoka (Irak, Liban) i centralne i jugoistočne Azije (Avganistan, Kambodža, Istočni Timor) navelo je određene autore da ovakvo oduševljenje liberalnom izgradnjom mira opišu kao „magičan prah koji, ako se pravilno popraska po državama i njihovim ekonomijama, zasigurno donosi prosperitet i harmoniju na međunarodnom nivou”.³

Sledstveno tome, rad se bavi osnovnim postulatima liberalne izgradnje mira, dosadašnjim domašajima ovakvih poduhvata, ali i njihovim ograničenjima. Koristeći primere izgradnje mira, pre svega onih najambicioznijih kao što su Istočni Timor, Bosna i Hercegovina ili Irak, rad teži da ukaže na protivrečnosti koje leže u ovakvom pristupu postizanja mira u postkonfliktnim okruženjima, a koji mahom počiva na univerzalističkim i hegemonskim idejama.

Imajući u vidu navedeno, rad je organizovan na sledeći način. U prvom delu se izlažu osnovne postavke liberalnog mira, akteri koji sprovode ovakav mir, kao i principi na osnovu kojih oni delaju. Drugi deo je posvećen kritici liberalne izgradnje mira koja dolazi iz različitih uglova, od neomarksističkih,

¹ Alex J. Bellamy and Paul D. Williams, *Understanding peacekeeping*, Cambridge, Polity Press, 2010.

² Oliver Ramsbotham, Tom Woodhouse and Hugh Miall, *Contemporary conflict resolution*, Cambridge, Polity Press, 2011.

³ Roger Mac Ginty, “Hybrid peace: the interaction between top-down and bottom-up peace”, *Security Dialogue*, Vol. 41, no. 4, pp. 391–412.

preko postkolonijalnih, do kulturoloških. Treći deo posvećen je mogućim alternativama ovakvom modelu, gde se ističu koncepti kao što su hibridnost, lokalni zaokret i postliberalni mir. Četvrti deo predstavlja diskusiju o budućnosti liberalne izgradnje mira i njenim mogućim modifikacijama. Na kraju slede zaključna razmatranja.

LIBERALNA IZGRADNJA MIRA

Svoje utemeljenje liberalna izgradnja mira nalazi u dijadičnoj teoriji demokratskog mira, koja navodi da su demokratske države, zbog svoje prirode i političkog i ekonomskog ustrojstva, miroljubive u međusobnim odnosima, ali da to nije nužno slučaj u odnosima sa državama sa drugačijim političkim uređenjem.⁴ U skladu s tim, tri su osnovna stuba liberalnog mira i, sledstveno tome, liberalne izgradnje mira.⁵ Kao prvo, to je republikansko, tj. demokratsko predstavljanje građana i njihovih interesa koje omogućuje smenjivost političkih elita i predstavnika, podelu vlasti, kao i transparentnost i pravednost izbornog procesa. Druga stavka predstavlja potpunu posvećenost zaštiti ljudskih prava koja su shvaćena kao individualna a ne grupna kategorija.⁶ U tom korpusu prava sloboda izražavanja ima posebnu težinu. Na kraju, treća pretpostavka govori u prilog transnacionalne (i transkontinentalne) ekonomske međuzavisnosti koja se zasniva na slobodnim i nadasve otvorenim tržištima koja moraju biti u međusobnoj sprezi, podsticati saradnju i biti što je moguće komplementarna.

Važno je napomenuti da ova tri stuba ne mogu postojati nezavisno jedan od drugog, tj. da je istovremeno postojanje sva tri neophodan preduslov korišćenja prideva „liberalno” u karakterisanju određene vrste mira. Dojl jasno navodi da „konstitucionalni, međunarodni ili kosmopolitski preduslovi nisu sami po sebi dovoljni, već jedino zajedno stvaraju vezu između liberalnih društava i ekonomija u održivi liberalni mir”.⁷ Sinergija tri stuba je jako važna za samu primenu liberalnog mira u postkonfliktnim i društvima pogođenim sukobom, što će u nastavku i biti pokazano.

⁴ O odnosu monične i dijadične teorije demokratskog mira: Filip Ejodus, „Dometi i ograničenja liberalnih teorija međunarodne bezbednosti”. U: Dejan Jović (ur.), *Liberalne teorije međunarodnih odnosa*, Sveučilište u Zagrebu – Fakultet političkih znanosti, Zagreb, str. 271–285.

⁵ Michael Doyle, “Three pillars of the liberal peace”, *American Political Science Review*, Vol. 99, no. 3, pp. 463–466.

⁶ Važno je napomenuti da nezapadna društva, poput azijskih, ljudska prava neretko posmatraju kao kolektivnu a ne pojedinačnu kategoriju.

⁷ Michael Doyle, “Kant, liberal legacies, and foreign affairs: Part I”, *Philosophy and Public Affairs*, Vol. 12, no. 3, pp. 205–235.

Pored ova tri stuba, autori poput Mekgintija⁸ prepoznaju i druge odlike liberalnog mira. Navedeni autor prepoznaje još sedam važnih karakteristika: (1) pojedinac kao osnovna jedinica i polazna tačka u svim aspiracijama koje se tiču uspostavljanja mira; (2) jednakost mogućnosti (ne i ishoda); (3) promocija političkih, ekonomskih i drugih vrsta sloboda; (4) neograničena i nepoljuljana vera u mogućnost sprovođenja reformi institucija bez obzira na kontekst u kome one nastaju ili se razvijaju; (5) racionalni izbor pojedinaca koji se u donošenju odluka skoro isključivo ponašaju na ovaj način; (6) vladavina prava i (7) zaštita privatne svojine.

Kada se pogledaju zajedno, sve navedene stavke čine jedan složen i sveobuhvatan mehanizam koji obuhvata brojne oblasti društvenog, političkog i ekonomskog delovanja pojedinaca i društava. Polazeći od navedene teorije liberalnog mira, jedina mogućnost za izgradnju mira u postkonfliktnim i društvima pogođenim sukobima i ostvarivanje samoodrživog mira jeste transplantacija ovakvih institucija i obrazaca, čime bi se ostvarila transformacija ovih društava, ona uključila u demokratsku zajednicu država, a samim time poništile mogućnosti za ponovno izbijanje sukoba. Upravo zbog toga, mir se vidi kao tehnokratska kategorija, tj. kao svojevrsna forma upravljanja (engl. *peace-as-governance*⁹) gde nisu važni kontekst sukoba, motivi aktera, koren sukoba ili duboke podele u društvu već je od prvenstvene važnosti institucionalni aranžman koji se uspostavlja nakon završetka sukoba. Naravno, s obzirom na to da ovakvi institucionalni aranžmani i forme ponašanja postoje isključivo u razvijenim liberalno-demokratskim državama (tzv. Zapad) jedina mogućnost jeste modeliranje postkonfliktnih društava prema obrascu koji dolazi iz zapadnog pravca. Na taj način izgradnja mira se poistovećuje sa izgradnjom države, tj. izgradnjom liberalno-demokratske države.¹⁰

Prilikom sprovođenja liberalne izgradnje država nisu moguća bilo kakva odstupanja zato što bi ona značila i odstupanje od težnji za uspostavljanje mira. U tom smislu, izgradnja mira se vidi kao svojevrsna „IKEA izgradnja mira”¹¹, gde su delovi koji dolaze u pakovanju uvek isti, bez obzira na kontinent,

⁸ Roger Mac Ginty, *International peacebuilding and local resistance: Hybrid forms of peace*, Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2011.

⁹ Oliver P. Richmond, *Failed statebuilding*, Yale University Press, New Haven and London, 2014.

¹⁰ Nemanja Džuverović, and Aleksandar Milošević, “Belgrade to Belgradians, not foreign capitalists’: International statebuilding, contentious politics and new forms of political representation in Serbia”, *East European Politics and Society*, Vol. 35, no. 1, pp. 190–209.

¹¹ Roger, Mac Ginty, *International peacebuilding and local resistance: Hybrid forms of peace*, Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2011.

region ili državu.¹² Sve što je u postkonfliktnom ili društvu pogođenom sukobom potrebno jeste da se isporučeni delovi sastave prema uputstvu koje dolazi sa njima. Pri tome, „paket” dolazi u tri kutije: (1) institucionalni – reforma institucija i državnih struktura; (2) ekonomski – reforma ekonomija i tržišta i (3) pravni – odgovornost i legitimnost nosioca vlasti.¹³

U takvom jednom poduhvatu učestvuje široka lepeza aktera. Navedeno nije iznenađujuće imajući u vidu ambiciju da se menjaju osnovne postavke u jednom društvu koje postoje dugi vremenski period na jednom takvom podneblju. U ovakvom procesu svakako su najvažnije države i to one koje nose epitet najsnažnijih ili najuticajnijih u međunarodnim odnosima. Kraj Hladnog rata i slom jedne od supersila doveo je do „unipolarnog momenta”¹⁴, gde je pobednička strana uspeła da svoje viđenje mira i njegove prirode nametne kao jedino moguće. Upravo zbog toga, države poput Sjedinjenih Američkih Država, Francuske, SR Nemačke, Ujedinjenog Kraljevstva, Australije i drugih u postkonfliktnim područjima deluju multilateralno, ali isto tako i direktno kroz svoja ministarstva za spoljne poslove, odbranu ili kroz razvojne agencije (poput USAID, DfID, GIZ, SIDA i dr.) koje se pokazuju kao posebno učinkovite. Imajući u vidu obim posla, razvijene države svakako ne mogu samostalno izneti jedan ovakav projekat. Sledstveno, međunarodne organizacije, poput Ujedinjenih nacija (UN), Evropske unije (EU) ili Afričke unije (AU), imaju važnu ulogu jer se kroz njihovo delovanje ostvaruje i dodatni legitimitet (međunarodne zajednice koja ima „odgovornost za zaštitu”) koji nije moguće uvek ostvariti kada države unilateralno deluju.¹⁵ Avganistan iz 2001. ili Irak iz 2003. godine najbolji su takvi primeri, dok nasuprot njima stoje slučajevi Bosne i Hercegovine iz 1995. ili Istočnog Timora iz 1999. godine, gde je međunarodni angažman, iako na istim ideološkim postavkama, mnogo manje dovođen u pitanje od prethodna dva slučaja gde su Sjedinjene Američke Države (zajedno sa svojim saveznicima) samostalno delovale. Takođe, u slučaju Srbije i izgradnje mira na Kosovu imamo istovremeno delovanje UN, EU, NATO, OEBS, od kojih je svaka organizacija bila zadužena za jedan „stub” u ovom procesu, čime je uloga međunarodnih organizacija postavljena iznad uloge pojedinih država.

¹² Nemanja Džuverović, „Contextualization of the local”, *Southeastern Europe*, Vol. 43, no. 2, pp. 135–157.

¹³ OECD, *Principles for good international engagement in fragile states and situations*, Available from: <https://www.oecd.org/dac/conflict-fragility-resilience/docs/38368714.pdf> (Accessed 5 February 2020)

¹⁴ Charles Krauthammer, „The unipolar moment”, *Foreign Affairs*, Vol. 70, no. 1, pp. 23–33.

¹⁵ Mark Duffield, *Global governance and the new wars: The merging of development and security*, Zed Books, London, 2001.

Među međunarodnim organizacijama posebnu važnost imaju one finansijske prirode, kao što su Međunarodni monetarni fond, Svetska banka ili Evropska banka za obnovu i razvoj. Razlog za tako nešto je sveobuhvatna i radikalna transformacija ekonomija i tržišta u postkonfliktnim državama.¹⁶ U pojedinim slučajevima, kao što je onaj iz Libana, ove organizacije imaju znatno važniju ulogu nego države ili univerzalne međunarodne organizacije. Na kraju, tu su i međunarodne nevladine organizacije, poput Lekara bez granica, Oxfama ili Amnestija, koje, svaka zasebno ili zajedno, ima ulogu u ovakvom poduhvatu, bilo da je to neposredna pomoć nakon okončanja nasilja, izgradnja civilnog društva, zaštita ljudskih prava ili osnaživanje lokalnih zajednica.

Za izgradnju liberalnog mira nije dovoljna samo jedna strana, tj. ona koja nameće ili izgrađuje mir. Potreban je i odraz u ogledalu, tj. lokalno stanovništvo koje je primalac ovakve vrste „pomoći” i aranžmana. U tom smislu posebno su važne vlade i ministarstva u postkonfliktnim i društvima pogođenim sukobima koje mogu da deluju kao brana ili podsticaj liberalnoj izgradnji mira. Zavisno od toga sprovođenje mira može da prođe glatko ili uz stalna „trvenja”.¹⁷

Pored nacionalnih vlada, lokalna samouprava, civilno društvo, nevladine organizacije ili društveni pokreti imaju, svaki na svoj način, ulogu koja im je namenjena. Kao što Ričmond navodi, postoje tri različite strategije postizanja liberalnog mira – konzervativna, ortodoksna i emancipatorska.¹⁸ Prva strategija podrazumeva spoljnu izgradnju mira, tj. koja ima pravac odozgo-nadole, što podrazumeva da sa sobom nosi upotrebu sile, prisile, političkog uslovljavanja, a moguće i spoljnu intervenciju. Ciljevi liberalne izgradnje mira se ovde postižu isključivo neliberalnim sredstvima. Ortodoksni pristup je suptilniji po svojoj formi i izvedbi i podrazumeva ono što bi se moglo nazvati tradicionalnom izgradnjom države sa institucijama i funkcionalnom tržišnom ekonomijom. Smer u oba ova slučaja je istovetan, tj. više teži da nametne pre nego da ponudi rešenja. Druga (a ponekad u sadejstvu sa prvom) strategija karakteriše većinu misija izgradnje mira druge i treće generacije¹⁹, pogotovu onih koji dolaze od UN ili EU. Na kraju, postoji i emancipatorska

¹⁶ Michael Pugh, “The political economy of peacebuilding: A critical theory perspective”. *International Journal of Peace Studies*, Vol. 10, no. 2, pp. 23–42.

¹⁷ Annika Björkdahl and Kristine Höglund, “Precarious peacebuilding: Friction in global–local encounters”. *Peacebuilding*, Vo. 1, no. 3, 2013, pp. 289–299.

¹⁸ Deo o strategijama liberalnog miru preuzet iz: Nemanja Džuverović, *Studije mira: Sukob, mir i razvoj*, Univerzitet u Beogradu – Fakultet političkih nauka, Beograd, 2021, str. 165; Oliver P. Richmond, “A post-liberal peace: Eireanism and the everyday”, *Review of International Studies*, Vol. 35, no. 3, pp. 560–561.

¹⁹ Bellamy, Alex, J. and Paul D. Williams, *Understanding Peacekeeping*, Cambridge, Polity Press, 2010.

strategija koja je bitno drugačija zato što za sprovođenje agende zadate liberalnim mirom ne koristi silu ili prisilu već teži da pridobije lokalno stanovništvo kroz institucionalnu ili finansijsku podršku gorespomenutim organizacijama. Kao što je to bio slučaj za vreme Hladnog rata kada su Sjedinjene Američke Države težile da osvoje „srca i umove“ stanovništva sa druge strane gvozdene zavese²⁰, i ovde se saglasnost lokalnog stanovništva pridobija kroz pružanje (barem deklarativne) podrške zaštiti ljudskih prava, promovisanju društvene i ekonomske pravde, odgovornosti političkih predstavnika, a sve to kroz promovisanje termina kao što su otpornost (engl. *resilience*), dobra uprava (engl. *good governance*) ili lokalno vlasništvo (engl. *local ownership*) koji bi trebalo da predstavlja lokalnu kontrolu i usmeravanje procesa kojim se dostižu spomenute vrednosti i prava.

Na kraju, može se zaključiti da je liberalna izgradnja mira „spolja nametnuti proces modernizacije koji se zasniva na međunarodnim normama legitimnosti i prihvata principe naprednog kapitalizma i neoliberalizma“.²¹ Pretpostavka međunarodnih aktera koji sprovode izgradnju mira jeste da će demokratija, dobra uprava, demokratizacija, trgovina i transparentnost zaustaviti nasilje i stvoriti stabilnost, bez obzira na uzroke sukoba. U tom procesu se zanemaruju različitosti, tradicije i lokalni običaji koji se vide kao zaostali ili nedovoljno moderni za projekat liberalne izgradnje mira. U tom smislu se zahteva potpuno upodobljavanje globalnim formama upravljanja i ekonomskog privređivanja.

KRITIKA LIBERALNE IZGRADNJE MIRA

Kritike na ovako ustrojenu izgradnju mira su brojne i kreću se od ontoloških preko ekonomskih i političkih. Kao prvo, ističe se da se kod liberalne izgradnje mira isti neretko nameće nasilnim sredstvima. Da bi se uspostavilo sve što se podrazumeva pod ovakvom vrstom izgradnje mira često je potrebno da međunarodni akteri interвениšu, politički, ekonomski ali i nasilno da bi se nove strukture uspostavile.²² Intervencija savezničkih snaga u Iraku, Avganistanu ili SR Jugoslaviji najočigledniji su primer vojnih intervencija sa ovakvim aspiracijama. Poput toga, nametanje sankcija i blokada Irana zbog razvoja svog nuklearnog programa ili pritisak koji se vrši na zemlje poput Severne Koreje ili Venecuele pokazatelj su da nasilje nije jedina moguća nedemo-

²⁰ Radina Vučetić, *Koka-kola socijalizam*, Službeni glasnik, Beograd, 2012.

²¹ Oliver P. Richmond, *Failed statebuilding*, Yale University Press, New Haven and London, 2014, p. 72.

²² Problem uspostavljanja svetskog mira nasilnim sredstvima prisutan je u liberalnoj teoriji međunarodnih odnosa od njenih samih početaka. Oliver Richmond P., *Peace in international relations*, Routledge, Abingdon, 2008, pp. 21–40.

kratska poluga u sprovođenju liberalne agende. Najdrastičniji primer svakako predstavlja Bosna i Hercegovina gde Kancelarija Visokog predstavnika i sam Predstavnik imaju moć koja se po svom obimu može porediti sa onom koju su imali srednjovekovni despoti, a sve u cilju stvaranja demokratskih društava.²³ Upravo ovakav pristup dovodi do svojevrsnog paradoksa gde produženo prisustvo međunarodnih aktera, koji koriste nedemokratska sredstva za ostvarivanje demokratskih ciljeva, dovodi do sve većeg otpora lokalnog stanovništva takvim, demokratskim, namerama. Što duže ostaju u postkonfliktnim područjima međunarodni akteri imaju sve manje legitimiteta.²⁴

Pored nedemokratskih i neretko nasilnih sredstava, liberalna izgradnja mira sa sobom nosi brojne prizvuke kolonijalne prošlosti. Imajući u vidu da se zapadne države skoro isključivo pojavljuju kao upravitelji liberalne izgradnje mira to budi nemir i asocijacije na periode njihovog kolonijalnog upravljanja u prethodnim vekovima, tj. sve do sredine 20. veka i procesa dekolonijalizacije. Pri tome, upravitelji koriste orijentalizujuću diskurs²⁵ u odnosima prema lokalnom stanovništvu, smatrajući ih nesposobnim da sami izađu, i „zamke sukoba“²⁶ u koju su upali ne zbog svojih inherentnih ili kulturoloških odlika već upravo zbog kolonijalnog nasleđa koje je ostavilo veštačke podele i iscrtalo granice između nekada jedinstvenih područja. Podela na Tutsi i Hutu etničku grupu, koju su belgijski kolonizatori izvršili u Ruandi na osnovu fizičkih karakteristika, stvarajući time društvenu podelu koja je dovela do masovnih zločina u ovoj zemlji 1994. godine, ili diskurs Pedija Ešdauna, jednog od Visokih predstavnika u Bosni i Hercegovini, prilikom smenjivanja lokalnih političara kojima je zabranjivao dalje bavljenje politikom idu u prilog ovakvih argumenata.²⁷

Uz sve to, učinci liberalne izgradnje mira su krajnje upitni. Rezultat delovanja međunarodnih aktera često nije stvaranje jakog državnog aparata koji svojim građanima može da pruži usluge i servise koji su im potrebni već stva-

²³ Dražen Peهار, *Peace as War: Bosnia Herzegovina, Post Dayton*, CEU Press, Budapest, 2019.

²⁴ Nicholas Lemay-Hébert, "State-building from the outside-in: UNMIK and its paradox", *Journal of Public & International Affairs*, no. 20, pp. 65–90; Nicolas Lemay-Hébert, "The 'empty-shell' approach: The setup process of international administrations in Timor-Leste and Kosovo, its consequences and lessons", *International Studies Perspectives*, Vol. 12, no. 2, pp. 190–211.

²⁵ Edvard Said, *Orijentalizam*, Biblioteka XX vek, Beograd, 2008.

²⁶ Paul Collier, *The bottom billion: Why the poorest countries are failing and what can be done about it*, Oxford University Press, Oxford, 2007.

²⁷ David Chandler, "State-building in Bosnia: The limits of 'informal trusteeship'", *International Journal of Peace Studies*, Vol. 11, no. 1, pp. 17–38; David Chandler, "EU statebuilding: Securing the liberal peace through EU enlargement", *Global Society*, Vol. 21, no. 4, pp. 593–607.

ranje tzv. „zarobljenih država”²⁸ koje su ophrvane problemima korupcije i nepotizma. Dosadašnja istraživanja pokazuju da je to upravo slučaj na Balkanu.²⁹ Kada se pogledaju rezultati merenja stabilnosti država, kao što je Indeks neuspelih država (engl. *Failed State Index*), države koje su prošle kroz ovu formu izgradnje mira često potpadaju pod grupacije neuspelih ili propalih država, što sugerise da one nemaju elementarnu kontrolu nad svojom teritorijom ili stanovništvom. Uz to, posebno zabrinjavajući su podaci koji su vezani za ekonomske pokazatelje. Liberalna izgradnja mira insistira na radikalnoj formi tržišne i ekonomske liberalizacije gde se uloga države bitno smanjuje.³⁰ U takvim okolnostima gubi se mogućnost tržišne regulacije, što dovodi do porasta socijalne isključenosti, siromaštva i nejednakosti. Navedeni ekonomski pokazatelji su u svakom društvu razlog za zabrinutost, ali to je posebno slučaj u post-konfliktnim i društvima pogođenim sukobima gde nedostatak ekonomskog oporavka, kao i uvećanje nejednakosti može dovesti do ponovne polarizacije između dobitnika i onih koji se smatraju gubitnicima postratne tranzicije, što na kraju može dovesti do ponovnog započinjanja nasilja.³¹ Slučaj Bosne i Hercegovine je paradigmatičan i po ovim pokazateljima gde, nakon 25 godina izgradnje mira, stopa nezaposlenosti iznosi preko 40% i gde 70% mladih želi da napusti zemlju koja se nalazi na 135. mestu (od 138) po odlivu mozgova.³² Slična situacija je i u drugim državama bivše SFRJ.

Tri izdvojene kritike su možda najpotentnije, ali one predstavljaju samo vrh ledenog brega kada je u pitanju liberalna izgradnja mira. Brojne druge,

²⁸ Ivor Chipkin and Mark Swilling, *Shadow state: The politics of state capture*, Wits University Press, Johannesburg, 2018.

²⁹ Anna Danielsson, “Informality and peacebuilding: Field notes on the intrinsic reproductive principles of informal economic practices in post-conflict Kosovo”, *International Peacekeeping*, Vol. 23, no. 1, pp. 1–28; Anna Danielsson, “Reforming and performing the informal economy: constitutive effects of the world bank’s anti-informality practices in Kosovo”, *Journal of Intervention and Statebuilding*, Vol. 10, no. 2, pp. 241–260; Werner Distler, “‘And everybody did whatever they wanted to do’: informal practices of international statebuilders in Kosovo”, *Civil Wars*, Vol. 20, no. 2, pp. 287–303; Boris Divjak, and Michael Pugh, “The political economy of corruption in Bosnia and Herzegovina”, *International Peacekeeping*, Vol. 15, no. 3, pp. 373–386.

³⁰ Michael Pugh, “The political economy of peacebuilding: A critical theory perspective”, *International Journal of Peace Studies*, Vol. 10, no. 2, pp. 23–42.

³¹ Nemanja Džuverović, *Ekonomski faktori oružanih sukoba: Povećanje nejednakosti kao uzrok sukoba unutar država*, Službeni glasnik i Jugoistok 21, Beograd, 2013.

³² Goran Tepšić and Nemanja Džuverović, N., “Bosnia and Herzegovina” in Hans-Joachim Giessmann and Roger Mac Ginty (eds.), *The Elgar Companion to Post-Conflict Transition*, Edward Elgar, London, 2018, pp. 27–48.

uključujući i one o elitističkom pristupu, tehnokratskoj rigidnosti procesa, površnosti u razumevanju društava i predloženih rešenja ili kratkoročnoj viziji, neprestano se upućuju ne samo teorijskom modelu već i konkretnim misijama koje su se već odigrale ili su u toku.

ALTERNATIVE LIBERALNOJ IZGRADNJI MIRA

Iako je kritika liberalne izgradnje mira bila veoma plodna, isto se ne može reći i za alternative navedenom modelu. Dosadašnja razmišljanja su bila više usmerena na uviđanje šta ne valja u trenutnim misijama, a ne kako ih popraviti ili izmeniti, što predstavlja veliki nedostatak ovakvog pristupa.

Najozbiljniji pokušaj jeste primena koncepta hibridnosti koji je došao u studije mira iz postkolonijalne teorije. Ovde nije reč toliko o alternativni već o objašnjavanju različitih ishoda liberalne izgradnje mira koja, iako se svuda primenjuje po obrascu, ne dovodi uvek do istih rezultata. Tako Mekginti³³ navodi da međunarodni akteri mogu pokušati da prisile lokalne aktere na liberalnu izgradnju mira, ali isto tako mogu pokušati da ih potkupe da svojevolljno uđu u ovaj proces. Sa druge strane, lokalni akteri se mogu suprotstavljati liberalnoj izgradnji mira, a ako su dovoljno jaki mogu ponuditi i svoje viđenje mira. Na terenu dolazi do stalnog mešanja ova četiri pristupa (nametanje, priklanjanje, otpor i alternativa), pri čemu, zavisno od konteksta u datom okruženju, snaga obeju (ili više) strana, kao i mirovne dinamike, različiti ishodi se mogu odigrati u različitim okruženjima u različito vreme.³⁴ Jedino koristeći koncept hibridnosti, smatra Mekginti (i njemu slični autori)³⁵, može se objasniti zbog čega je liberalna izgradnja mira uspešnija u Srbiji (Kosovo) nego u

³³ Mac Ginty, Roger, "Hybrid peace: The interaction between top-down and bottom-up peace", *Security Dialogue*, Vol. 41, no. 4, pp. 391–412.

³⁴ Slično Mekgintiju koji koristi koncept hibridnosti da bi opisao interakciju između međunarodnih i lokalnih aktera, Ričmond koristi koncept „mirovnih formacija” koje, po njemu, predstavljaju proces gde lokalni agenti izgradnje mira u lokalnom okruženju pokušavaju ostvariti forme mira koje su drugačije od onoga što je već prisutno u jednom takvom okruženju. Oliver Richmond P., "Failed statebuilding versus peace formation", *Cooperation and Conflict*, Vol. 38, no. 3, pp. 378–400.

³⁵ Vesna Bojičić-Dželilović, Denisa Kostovicova and Elisa Randazzo, "EU in the Western Balkans: Hybrid Development, Hybrid Security and Hybrid Justice" in Mary Kaldor, Iavor Rangelov and Sabine Selchow (eds.), *EU Global Strategy and Human Security: Rethinking Approaches to Conflict*, Routledge, Abingdon; Arolda Elbasani, "State-building or state-capture? institutional exports, local reception and hybridity of reforms in post-war Kosovo", *Southeast European and Black Sea Studies*, Vol. 18, no. 2, pp. 149–164; Oliver Richmond P. and Audra Mitchell (eds.), *Hybrid Forms of Peace: From Everyday Agency to Post-Liberalism*, Palgrave Macmillan,

Libanu ili Iraku ili zbog čega je pomirenje u Ruandi i Burundiju donelo više rezultata nego na prostoru bivše SFRJ.

Pored hibridnosti, tzv. „lokalni zaokret”³⁶ danas je najzastupljeniji pravac u razmišljanjima o alternativama. U takvom svetlu ističe se da se ne može govoriti o univerzalističkom shvatanju mira već jedino o različitim mirovima koji je svaki na svoj način prilagođen datom kontekstu.³⁷ Pri tome, neophodno je stalno raditi na jačanju lokalnih, tj. tradicionalnih institucija i običaja koji imaju veći legitimitet od nametnutih institucija liberalnog mira.³⁸ Jedino jačanjem tradicionalnih institucija, kao što su Gačača sudovi u Ruandi ili Loja Džirga skupština u Avganistanu, mogu se izbeći ponovna neprijateljstva koja se kroz liberalne mehanizme ne mogu nikada u potpunosti sanirati. Liberalne institucije i akteri ne prepoznaju „skriveni kontekst”³⁹ datih društava gde društvene složenosti i podele po raznim osama (religijskim, klasnim, rodnim, kulturološkim) opstaju bez obzira na postojanje novog regulativnog okvira. Istovremeno, lokalno vlasništvo ne bi trebalo da bude floskula putem koje međunarodni akteri drže lokalno stanovništvo i dalje pod određenom vrstom kontrole⁴⁰ već stvaran proces kroz koji lokalni akteri usmeravaju izgradnju mira koja je pod njihovom kontrolom i u njihovu korist.

Gradeći na temeljima lokalnog zaokreta, Ričmond je ponudio i viđenije mira koje on naziva postliberalni mir.⁴¹ U ovakvoj, pomalo apstraktnoj,

Basingstoke, 2011; Gëzim Visoka, “Three levels of hybridisation practices in post-conflict Kosovo”, *Journal of Peacebuilding & Development*, Vol. 7, no. 2, pp. 23–36.

³⁶ Roger Mac Ginty, and Oliver P Richmond, “The local turn in peace building: A critical agenda for peace”, *Third World Quarterly*, Vol. 34, no. 5, pp. 763–783.

³⁷ Nemanja Džuverović, “Contextualization of the Local”, *Southeastern Europe*, Vol. 43, no. 2, pp. 135–157.

³⁸ Stefanie Kappler, “Everyday legitimacy in post-conflict spaces: The creation of social legitimacy in Bosnia-Herzegovina’s cultural arenas”, *Journal of Intervention and Statebuilding*, Vol. 7, no. 1, pp. 11–28; Stefanie Kappler and Nicolas Lemay-Hébert, “Hybrid local ownership in Bosnia-Herzegovina and Kosovo: From discursive to material aspects of ownership” in Sung Yong Lee and Alpaslan Özerdem (eds.), *Local ownership in international peacebuilding: Key theoretical and practical issues*, Routledge, Abingdon, pp. 74–92.

³⁹ James, C. Scott, *Domination and the arts of resistance: Hidden transcripts*, Yale University Press, New Heaven, 1992.

⁴⁰ Filip Ejodus, “Local ownership as international governmentality: Evidence from the EU mission in the Horn of Africa”, *Contemporary Security Policy*, Vol. 39, no. 1, pp. 28–50.

⁴¹ Oliver Richmond P., “A Post-Liberal peace: Eirenism and the everyday”, *Review of International Studies*, Vol. 35, no. 3, pp. 557–580.

viziji alternative mir se ne vidi kao „Vestfalijski mir“ već kao proces koji se ne može ograničiti bilo kakvim suverenim kategorijama. Pri tome, glasovi lokalnog stanovništva, kao i mogućnost njihove samouprave, samoopredeljenja i empatije predstavljaju osnov postliberalnog mira. U jednom takvom miru od posebne važnosti su pitanja roda i predstavljanja rodne perspektive u različitim oblastima društvenog i političkog života; ekološke ravnoteže koja je naružena insistiranjem na ekonomskim modelima koji dovode do eksploatacije i sveopšteg uništavanja životne sredine; kao i pitanja siromaštva i nejednakosti koja su u direktnoj vezi sa izbijanjem nasilja⁴², a utiču na sveopšte blagostanje društva. U ovakvom miru lokalno stanovništvo bi bilo u mogućnosti da preuzme kontrolu nad institucijama i strukturama koje bi trebalo da budu preobražene na takav način da ne podražavaju idealtipski model već da oslikavaju svakodnevni život ljudi. Istovremeno, pojedinci koji su, u liberalnoj verziji mira, potpuno depolitizovani i lišeni bilo kakvog delatništva (engl. *agency*) konačno bi mogli da budu osnaženi i u stanju da preuzmu politički proces kroz već spomenutu samoupravu i samoodlučivanje.

Čitajući Ričmonda jasno je da etnografski princip, koji je dugo bio zanezaren u studijama mira, ponovo dobija na važnosti⁴³ insistirajući na lokalnom iskustvu, delatništvu i svakodnevnicu. Upravo to je bila polazna osnova za druga razmišljanja kao što je „svakodnevni mir“⁴⁴, koji predstavlja načine i prakse kojima se lokalno stanovništvo služi da bi funkcionisalo u duboko podeljenim društvima; „svakodnevnicu mladih“⁴⁵, u izgradnji mira ili koncepta „svakodnevno građanstvo“⁴⁶ i „svakodnevni nacionalizam“⁴⁷, koji, svaki

⁴² Nemanja Džuverović, „Does more (or less) lead to violence? Application of the relative deprivation hypothesis on economic inequality induced conflicts“, *Croatian International Relations Review*, Vol. XIX, no. 65.

⁴³ Gearoid Millar, „Ethnographic peace research: the underappreciated benefits of long-term fieldwork“, *International Peacekeeping*, Vol. 25, no. 5, pp. 653–676.

⁴⁴ Roger Mac Ginty, „Everyday peace: Bottom-up and local agency in conflict-affected societies“, *Security Dialogue*, Vol. 45, no. 6, pp. 548–564; Roger Mac Ginty, „Everyday social practices and boundary-making in deeply divided societies“, *Civil Wars*, Vol. 19, no. 1, pp. 1–22.

⁴⁵ Helen Berents and Siobhan McEvoy-Levy, „Theorising youth and everyday peace (building)“, *Peacebuilding*, Vol. 3, no. 2, pp. 115–125.

⁴⁶ Piotr Goldstein, „Post-Yugoslav everyday activism(s): A different form of activist citizenship?“ *Europe-Asia Studies*, Vol. 69, no. 9, pp. 1455–1472.

⁴⁷ Orli Fridman, „Peace formation from below: The ‘Mirëdita, Dobar Dan!’ festival as an alternative to everyday nationalism“, *Nations and Nationalism*, Vol. 26, no. 2, pp. 447–460.

na svoj način, reflektuje određene aspekte postliberalnog mira i delatništva lokalnog stanovništva.

Kao što se izloženog može videti, razmišljanja o alternativama liberalnoj izgradnji mira predstavljaju skup šarenolikih, često veoma suprotstavljenih, a ponekad i nekoherentnih stavova načinima promene. Ovakva lepeza razmišljanja je razumljiva ukoliko se ima u vidu da je jedna od glavnih kritika liberalne izgradnje mira njena univerzalnost i nepoštovanje lokalnog iskustva i tradicija. Međutim, ona (raznolikost) se može tumačiti i kao slabost u odnosu na obrazac koji je globalno dominantan i podržan od strane nacionalnih i međunarodnih aktera koji nastupaju sa pozicija moći.

GDE DALJE SA LIBERALNOM IZGRADNjom MIRA

Iz svega navedenog očigledno je da postoje dva veoma suprotstavljena stanovišta. S jedne strane su međunarodni akteri koji i dalje bezuslovno insistiraju na sprovođenju njihove agende, a s druge lokalni akteri koji bezuslovno insistiraju na njegovom zaustavljanju. Postavlja se pitanje na koji način razrešiti ovu dilemu. Čini se da u ovom slučaju nema (niti bi trebalo da bude) jednostranog odgovora. Kritika liberalne izgradnje mira ponekad odlazi previše daleko i neuspeh vidi i tamo gde ga ima i tamo gde ga nema. Čitajući pojedine radove⁴⁸ stiče se utisak da su, na primer, države Balkana propali projekti gde korumpirane i nesposobne elite nemaju kontrolu nad svojim stanovništvom koje je u neposrednoj opasnosti od opstanka. S druge strane, literatura koja favorizuje drugu stranu⁴⁹ u ovim državama vidi primer funkcionalnih društava koja su usvojila principe tržišnog privređivanja i političkog organizovanja i koja su na putu ulaska u međunarodnu zajednicu⁵⁰ putem članstva u relevantnim međunarodnim organizacijama. Istina je, izgleda, negde na sredini, kako u ovim tako i u drugim slučajevima.

⁴⁸ Oliver P. Richmond and Jason Franks, *Liberal peace transitions: Between statebuilding and peacebuilding*, Edinburgh University Press, Edinburgh, 2009; Nicholas Lemay-Hébert, "The 'empty-shell' approach: The setup process of international administrations in Timor-Leste and Kosovo, its consequences and lessons", *International Studies Perspectives*, Vol. 12, no. 2, pp. 190–211; Edward Newman, "A human security peace-building agenda", *Third World Quarterly*, Vol. 32, no. 10, pp. 1737–1756.

⁴⁹ Roland Paris, *At war's end*, Cambridge University Press, New York, 2004; Roland Paris, "Saving liberal peacebuilding", *Review of International Studies*, Vol. 36, no. 2, pp. 337–365.

⁵⁰ Filip Ejdus (ed.), *Memories of empire and entry into international society: Views from the European periphery*, Routledge, Abingdon, 2017.

Čini se da kontekst predstavlja ključ razumevanja uspeha ili neuspeha liberalne izgradnje mira. Liberalni mir treba spasavati⁵¹, ali tamo gde kontekst ide u prilog tome. Nasuprot tome, u područjima gde se pokazalo suprotno trebalo bi ići u pravcu osnaživanja lokalnih infrastrukture za mir⁵² koje bi donele lokalnu verziju mira. U većini slučajeva će to biti hibridizacija dva modela gde će, zavisno od konteksta, međunarodna ili lokalna strana prevladati. U svakom slučaju, ovaj proces ne bi trebalo da bude „dijalog gluvih” već ne-prestano procenjivanje istorijskih okolnosti i prilagođavanje mira okruženju koje bi inkliniralo jednoj ili drugoj strani. Univerzalizacija se nije pokazala kao plodonosna, ali nema dokaza (ili barem veoma malo) da bi izolovanje ili autarkičnost bio bolji put. Jasno je da primer Severne Koreje predstavlja jednu takvu, isključivu, alternativu, ali je veliko pitanje da li takva alternativa treba da bude vodilja u drugim slučajevima.

ZAKLJUČAK

U radu su izložene osnovne postavke onoga što se naziva liberalna izgradnja mira koji predstavlja dominantnu međunarodnu praksu u mirovnom polju poslednje tri decenije. Ukazano je na ontološka polazišta jednog ovakvog modela, ali i na konkretne manifestacije koje isti doživljava u postkonfliktnim i društvima pogođenim sukobima. Navedeni su i neki konkretni primeri, poput zemalja bivše Jugoslavije, Ruande, Iraka ili Avganistana, koji predstavljaju najbolje pokazatelje kada je reč o obimu, principima i načinu sprovođenja liberalne izgradnje mira. Istovremeno, izložene su neke od najvažnijih kritika liberalne izgradnje mira i ponuđene neke od mogućih alternativa. Među prvima se ističu kritike koje se tiču neokolonijalnog pristupa, orijentalističkog diskursa međunarodnih aktera, kao i loši, pre svega, ekonomski rezultati dosadašnjih projekata. Kada je reč o alternativama, naglašena je važnost razumevanja konceptata hibridnosti, lokalnog zaokreta, kao i postliberalnog mira. Na kraju, prikazan je jedan od mogućih scenarija interakcije između liberalnog i lokalnog shvatanja pristupa miru, gde je istaknuto da je kontekst postkonfliktnog okruženja ključan za razmišljanje o bilo kakvoj sinergiji međunarodnog (liberalnog) i lokalnog pristupa.

Buduća istraživanja bi trebalo da dublje analiziraju odnos kontekstualnosti i izgradnje mira, kao i da bliže razmotre značaj koji istorijski i društveni kontekst imaju za proces hibridizacije i stvaranje institucija koji proizlaze iz

⁵¹ Roland Paris, “Saving liberal peacebuilding”, *Review of International Studies*, Vol. 36, no. 2, pp. 337–365.

⁵² Oliver Richmond, P., “Peace formation and local infrastructures for peace”, *Alternatives: Global, Local, Political*, Vol. 38, no. 4, pp. 271–287.

jedne takve interakcije. Za ovako nešto multidisciplinarni pristup bi svakako bio poželjan, sa naglaskom na institucionalnu etnografiju⁵³ koja bi mogla da prepozna ključne tačke u procesu stapanja i razdvajanja. Dodatna, komparativna, istraživanja bi dodatno potvrdila (ili negirala) važnost konteksta u ovom procesu. To se posebno odnosi na balkanska i afrička društva gde je proces liberalne izgradnje mira bio najizrazitiji, a gde su okolnosti bitno drugačije. Nalazi iz ovakvih, i sličnih, istraživanja bi potvrdili da li je insistiranje na srednjem putu moguće i, ako jeste, na koji način je takav put moguće ostvariti.

LITERATURA

- [1] Bellamy, Alex, J. and Paul D. Williams, *Understanding Peacekeeping*, Cambridge, Polity Press, 2010.
- [2] Berents, Helen and Siobhan McEvoy-Levy, "Theorising youth and everyday peace (building)", *Peacebuilding*, Vol. 3, no. 2, pp. 115–125.
- [3] Björkdahl, Annika and Kristine Höglund, "Precarious peacebuilding: Friction in global–local encounters." *Peacebuilding*, Vo. 1, no. 3, 2013, pp. 289–299.
- [4] Bojičić-Dželilović, Vesna, Denisa Kostovicova and Elisa Randazzo, "EU in the Western Balkans: Hybrid Development, Hybrid Security and Hybrid Justice" in Mary Kaldor, Iavor Rangelov and Sabine Selchow (eds.), *EU Global Strategy and Human Security: Rethinking Approaches to Conflict*, Routledge, Abingdon.
- [5] Chandler, David, "State-building in Bosnia: The limits of 'informal trusteeship'", *International Journal of Peace Studies*, Vol. 11, no. 1, pp. 17–38.
- [6] Chandler, David, "EU statebuilding: Securing the liberal peace through EU enlargement", *Global Society*, Vol. 21, no. 4, pp. 593–607.
- [7] Chipkin, Ivor and Mark Swilling, *Shadow state: The politics of state capture*, Wits University Press, Johannesburg, 2018.
- [8] Collier, Paul, *The bottom billion: Why the poorest countries are failing and what can be done about it*, Oxford University Press, Oxford, 2007.
- [9] Danielsson, Anna, "Informality and peacebuilding: Field notes on the intrinsic reproductive principles of informal economic practices in post-conflict Kosovo", *International Peacekeeping*, Vol. 23, no. 1, pp. 1–28.
- [10] Danielsson, Anna, "Reforming and performing the informal economy: constitutive effects of the world bank's anti-informality practices in Kosovo", *Journal of Intervention and Statebuilding*, Vol. 10, no. 2, pp. 241–260.

⁵³ Arturo Escobar, *Encountering Development*, Princeton University Press, New Heaven, 1995.

- [11] Distler, Werner, "‘And everybody did whatever they wanted to do’: informal practices of international statebuilders in Kosovo", *Civil Wars*, Vol. 20, no. 2, pp. 287–303.
- [12] Divjak, Boris, and Michael Pugh, "The political economy of corruption in Bosnia and Herzegovina", *International Peacekeeping*, Vol. 15, no. 3, pp. 373–386.
- [13] Doyle, Michael, "Kant, liberal legacies, and foreign affairs: Part I", *Philosophy and Public Affairs*, Vol. 12, no. 3, 205–235.
- [14] Doyle, Michael, "Three pillars of the Liberal Peace", *American Political Science Review*, Vol. 99, no. 3, 463–466.
- [15] Duffield, Mark, *Global governance and the new wars: The merging of development and security*, Zed Books, London, 2001.
- [16] Džuverović, Nemanja, *Ekonomski faktori oružanih sukoba: Povećanje nejednakosti kao uzrok sukoba unutar država*, Službeni glasnik i Jugoistok 21, Beograd, 2013.
- [17] Džuverović, Nemanja, "Does more (or less) lead to violence? Application of the relative deprivation hypothesis on economic inequality induced conflicts", *Croatian International Relations Review*, Vol. XIX, no. 65.
- [18] Džuverović, Nemanja, "Contextualization of the Local", *Southeastern Europe*, Vol. 43, no. 2, pp. 135–157.
- [19] Džuverović, Nemanja, *Studije mira: Sukob, mir i razvoj*, Univerzitet u Beogradu – Fakultet političkih nauka, Beograd, 2021.
- [20] Džuverović, Nemanja and Aleksandar Milošević, "‘Belgrade to Belgradians, not foreign capitalists’: International statebuilding, contentious politics and new forms of political representation in Serbia", *East European Politics and Society*, Vol. 35, no. 1, pp. 190–209.
- [21] Ejodus, Filip, „Dometi i ograničenja liberalnih teorija međunarodne bezbednosti” u Dejan Jović (ur.), *Liberalne teorije međunarodnih odnosa*, Sveučilište u Zagrebu – Fakultet političkih znanosti, Zagreb, str. 271–285.
- [22] Ejodus, Filip (ed.), *Memories of empire and entry into international society: Views from the European periphery*, Routledge, Abingdon, 2017.
- [23] Ejodus, Filip, "Local ownership as international governmentality: Evidence from the EU mission in the Horn of Africa", *Contemporary Security Policy*, Vol. 39, no. 1, pp. 28–50.
- [24] Elbasani, Arolda, "State-building or state-capture? institutional exports, local reception and hybridity of reforms in post-war Kosovo", *Southeast European and Black Sea Studies*, Vol. 18, no. 2, pp. 149–164.
- [25] Escobar, Arturo, *Encountering Development*, Princeton University Press, New Heaven, 1995.
- [26] Fridman, Orli, "Peace formation from below: The ‘Mirëdita, Dobar Dan!’ festival as an alternative to everyday nationalism", *Nations and Nationalism*, Vol. 26, no. 2, pp. 447–460.

- [27] Goldstein, Piotr, "Post-Yugoslav everyday activism(s): A different form of activist citizenship?" *Europe-Asia Studies*, Vol. 69, no. 9, pp. 1455–1472.
- [28] Kappler, Stefanie, "Everyday legitimacy in post-conflict spaces: The creation of social legitimacy in Bosnia-Herzegovina's cultural arenas", *Journal of Intervention and Statebuilding*, Vol. 7, no. 1, pp. 11–28.
- [29] Kappler, Stefanie and Nicolas Lemay-Hébert, "Hybrid local ownership in Bosnia-Herzegovina and Kosovo: From discursive to material aspects of ownership" in Sung Yong Lee and Alpaslan Özerdem (eds.), *Local ownership in international peacebuilding: Key theoretical and practical issues*, Routledge, Abingdon, pp. 74–92.
- [30] Krauthammer, Charles, "The Unipolar Moment", *Foreign Affairs*, Vol. 70, no. 1, pp. 23–33.
- [31] Lemay-Hébert, Nicholas, "State-building from the outside-in: UNMIK and its paradox", *Journal of Public & International Affairs*, no. 20, pp. 65–90.
- [32] Lemay-Hébert, Nicholas, "The 'empty-shell' approach: The setup process of international administrations in Timor-Leste and Kosovo, its consequences and lessons", *International Studies Perspectives*, Vol. 12, no. 2, pp. 190–211.
- [33] Mac Ginty, Roger, *International peacebuilding and local resistance: Hybrid forms of peace*, Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2011.
- [34] Mac Ginty, Roger, "Hybrid peace: the interaction between top-down and bottom-up peace", *Security Dialogue*, Vol. 41, no. 4, pp. 391–412.
- [35] Mac Ginty, Roger, "Everyday peace: Bottom-up and local agency in conflict-affected societies", *Security Dialogue*, Vol. 45, no. 6, pp. 548–564.
- [36] Mac Ginty, Roger, "Everyday social practices and boundary-making in deeply divided societies", *Civil Wars*, Vol. 19, no. 1, pp. 1–22.
- [37] Mac Ginty, Roger and Oliver P. Richmond, "The local turn in peace building: a critical agenda for peace", *Third World Quarterly*, Vol. 34, no. 5, pp. 763–783.
- [38] Millar, Gearoid, "Ethnographic peace research: the underappreciated benefits of long-term fieldwork", *International Peacekeeping*, Vol. 25, no. 5, pp. 653–676.
- [39] Edward, Newman, "A human security peace-building agenda", *Third World Quarterly*, Vol. 32, no. 10, pp. 1737–1756.
- [40] OECD, Principles for good international engagement in fragile states and situations, Available from: <https://www.oecd.org/dac/conflict-fragility-resilience/docs/38368714.pdf> (Accessed February 5, 2020).
- [41] Paris, Roland, *At war's end*, Cambridge University Press, New York, 2004.
- [42] Paris, Roland, "Saving liberal peacebuilding", *Review of International Studies*, Vol. 36, no. 2, pp. 337–365.
- [43] Pehar, Dražen, *Peace as War: Bosnia Herzegovina, Post Dayton*, CEU Press, Budapest, 2019.
- [44] Pugh, Michael, "The political economy of peacebuilding: A critical theory perspective", *International Journal of Peace Studies*, Vol. 10, no. 2, pp. 23–42.

- [45] Ramsbotham, Oliver, Tom Woodhouse and Hugh Miall, *Contemporary conflict resolution*. Cambridge, Polity Press, 2011.
- [46] Richmond Oliver P., *Peace in international relations*, Routledge, Abingdon, 2008.
- [47] Richmond, Oliver P., "A Post-Liberal peace: Eirenism and the everyday", *Review of International Studies*, Vol. 35, no. 3, pp. 557–580.
- [48] Richmond, Oliver P., *Failed statebuilding*, Yale University Press, New Haven and London, 2014.
- [49] Richmond, Oliver P., "Peace formation and local infrastructures for peace", *Alternatives: Global, Local, Political*, Vol. 38, no. 4, pp. 271–287.
- [50] Richmond, Oliver P., "Failed statebuilding versus peace formation", *Cooperation and Conflict*, Vol. 38, no. 3, pp. 378–400.
- [51] Richmond, Oliver P. and Jason Franks, *Liberal peace transitions: Between statebuilding and peacebuilding*, Edinburgh University Press, Edinburgh, 2009.
- [52] Richmond, Oliver, P. and Audra Mitchell (eds.), *Hybrid Forms of Peace: From Everyday Agency to Post-Liberalism*, Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2011.
- [53] Said, Edvard, *Orijentalizam*, Biblioteka XX vek, Beograd, 2008.
- [54] Scott, James, C., *Domination and the arts of resistance: Hidden transcripts*, Yale University Press, New Heaven, 1992.
- [55] Tepšić, Goran and Nemanja Džuverović, N., "Bosnia and Herzegovina" in Hans-Joachim Giessmann and Roger Mac Ginty (eds.), *The Elgar Companion to Post-Conflict Transition*, Edward Elgar, London, 2018, pp. 27–48.
- [56] Visoka, Gëzim, "Three levels of hybridisation practices in post-conflict Kosovo", *Journal of Peacebuilding & Development*, Vol. 7, no. 2, pp. 23–36.
- [57] Vučetić, Radina, *Koka-kola socijalizam*, Službeni glasnik, Beograd, 2012.

Nemanja Džuverović

THE SUCCESS AND FAILURES OF LIBERAL PEACE

Abstract

Post-conflict environments in regions such as the Balkans or Southeast Asia are examples of a dominant, liberal form of peacebuilding that assumes that peace can only be achieved by creating states representing a faithful replica of a liberal-democratic model in its political and socio-economic sense ("peace-as-governance"). By relying on the critique of this blueprint statebuilding, or so-called "IKEA peacebuilding", the paper analyses the missed opportunities for the implementation of alternative and traditional peacebuilding instruments. The starting point in the analysis is Richmond's concept of post-liberal peace, which is emancipatory by its nature, and Mac

Ginty's concept of hybridity which stresses the need for synergy of global, national and local actors. At the same time, by emphasizing the importance of the local context and the local approval, the paper seeks to point out the necessity of a paradigm shift in peacebuilding endeavours in regions burdened by violent conflicts.

Key words:

peace, conflict, liberal peacebuilding, hybridity, post-liberal peace, the Balkans.